

texty). Jeho úvahy nesmazávajú rozdiely napríklad medzi dobovým soudným spisem, politickou proklamáci a básnickým textem. Vycházejú z textu diela, aby jej analyzovaly, postupujú v širších kružniciach k jeho možným kontextom a znovu se k básnickému textu vracajú, aby vymezili význam a životní dosah. Práve taková aktualizace a inovace strukturalistické metody umožňuje její „přežití“ v konkurenci dnes módních směrů, které v reakci na hermetičnost formálních analýz vychýlili pozornost opačným směrem rezignující na literárnost. V tom je Matejovův postup vskutku nehermetický, je to hermeneutické „rozumejúce čítanie“.

Autor nás ohromuje obrovskou erudicí, a to nejen v oboru poezie a literatury – kromě slovenské je to zvláště česká (prozrazuje kromě jiného důvěrnou znalost Holana, Mikuláška, Skácela), německá (Brecht, Enzensberger a jiní), ruská (Mandelštam, Zabolockij) a francouzská (Rimbaud). Podobně brilantní je znalost výtvarného umění, která přichází ke slovu v četných paralelách a srovnáních, kupříkladu Ondruše s Mikulášem Medkem, Ráfuse s Vincencem van Goghem, Ludovítem Fullou a Josefem Jankovičem, Laučikovy poezie s Josefem Šimou, Tatarkovy pozdní tvorby se slovenskou výtvarnou modernou. Ohromující je však také zázemí v oblasti filozofie umění a filozofie – jako doklad by mohl následovat rozsáhlý výčet citovaných a parafrázovaných osobností, které se nezdá pohybuji na pomezí filozofie a interpretace umění (od Kanta a Hegela k Heideggerovi, Bachelardovi a Deleuzovi). Ani v nejnemenším to však není scholastické vršení efektních citátů a hlasů autorit. Opět je zřejmé, že každý z těchto kulturně filozofických odkazů je použitý funkčně, protože Matejov vychází z textu díla a opět se k němu vrací. Několikrát v různých obměnách čteme: „Spät' však k textu!“ (s. 159) „Přístupy k poezii I. Laučika (...) musia sa v poslednej inštancii, ak majú byť osožné pre záujemcu o Laučikovu poeziu, vystaviť konkrétnej štrukturovanosti, resp. ruptúrnej zvrstvenosti autorových textov“ (s. 185). Tento respekt k intersubjektívním ukazateľom textu jako k něčemu, co je stabilní, co přetrvává proměny inter-

pretací a vnějších kontextů, je cenným příspěvkem k současným teoretickým diskusím o metodách literární vědy. A mimořádně inspirativní je také Matejovova kniha jako celek.

Jiří Holý

HÁJEK, Igor: PROKLETÁ I POŽEHANÁ. ESEJE O LITERATUŘE. Praha : Dokořán, 2007. 192 s.

Výber *Prokletá i požehnaná* – uvedený pietne-priateľským predslovom Josefa Škvoreckého – je zostavený zo štúdií i kratších textov, ktoré redaktor, prekladateľ z angličtiny, poaugustový exulant a učiteľ českej literatúry na britských univerzitách Igor Hájek napísal – s jednou výnimkou – anglicky v emigrácii. Práce vznikali asi v dvadsaťročnom časovom rozpätí, od začiatku sedemdesiatych do prvej polovice deväťdesiatych rokov, pričom hlavnou úlohou bolo priblížiť českú literatúru zahraničnému, predovšetkým študentskému a akademickému publiku – preto pri aktuálnom čítaní skôr než žánrová rôznorodosť jednotlivých textov vynikne ich spoločná pedagogicko-výkladová intencija, autorova snaha informovať, priblížiť a zaujať. Vydanie Hájkových prác má na prvý pohľad predovšetkým spomienkovo-dokumentárny ráz, ktorý okrem predslovu zdôrazňujú aj záverečný životopisný medailón z pera Jana Čulíka a fotografie z rôznych období autorovho života. Samozrejme je aj svedectvom uvažovania a písania o českej literatúre v určitej dobe a istom kultúrnom i funkčnom rámci, svedectvom, ktoré presahuje individuálny autorský „rukopis“. Už iba uvedené skutočnosti iste dost presvedčivo odôvodňujú existenciu zväzku, pričom spomenutý pedagogický zreteľ nemusí byť ešte stále úplne zanedbateľný – napr. pre súčasného slovenského záujemcu (študenta), ktorý ocení hutné priblíženie preňho už nesamozrejmych súvislostí z priestorovo síce blízkeho, no predsa len vonkajšieho kultúrneho prostredia.

Čím ešte môže byť – alebo presnejšie – ako inak, pomimo vytýčených rámcov, sa dá čítať Hájkova kniha? V úvodnej prehľadovej stati z roku 1991 *Tradice české literatury: prokletí i požehnání*, ktorá sa v koncepcii zostavovateľa výberu stala programovým prológom celej knihy a dala jej aj názov, Hájek hovorí o „dichotomii, jež byla prokletím a současně požehnáním české literatury po celých tisíc let její existence. Jde o rozpor mezi národní, náboženskou, společenskou nebo politickou povinností a umělcovým závazkem vůči umění (...) mezi etikou a estetikou“ (s. 12). Nedokážem posúdiť, do akej miery bol a či ešte je uvedený diferenciačný kľúč platný pre českú literatúru: v slovenskom uvažovaní o literatúre sa naposledy aktualizoval v druhej polovici osemdesiatych a začiatkom deväťdesiatych rokov, keď sa zdalo, že nahradenie „mimoliterárnych“ imanentne literárnymi kritériami bude pomerne jednoduchou a priamočiarou cestou k estetickému „reštitúcii“ predmetu spod kurately ideológie (netreba ani dodávať, že k čistému „zliterárneniu“ v teoretickom ani literárnohistorickom diskurze nedošlo a že literatúre bolo potrebné nájsť iné konceptuálne rámce – intertextuálne, feministické, kulturologické...). Pripomínam to iba preto, že situáciu, v ktorej sa obranne zdôrazňuje „umelcov záväzok voči umeniu“, väčšinou charakterizuje iný druh nárokov kladených na umelca – nárokov konkrétnejších, služobných. Práve k takejto situácii sa vyjadruje väčšina Hájkových článkov. Vznikali vlastne v zdvojenom referenčnom rámci: ich kontrastným pozadím je tzv. oficiálna reflexia oficiálnej českej literatúry tých čias, ich pohybom je protipohyb – o tom, čo bolo zamlčané, autor hovoril, čo sa vytesňovalo, dopĺňal. Avšak o tom, že nešlo o protipohyb mechanický, sa môže čitateľ presvedčiť v štúdií *Záznamy všedních dní*, najaktuálnejšej z celého výberu, podnetnej možno aj z hľadiska budúcich literárnohistorických konceptualizácií vzťahu literatúry päťdesiatych rokov a normalizačného dvadsaťročia.

Hájek ako exulant svojim písaním prirodzene nemohol aktuálne vstupovať do kultúrneho kontextu, ktorý bol predmetom jeho záujmu.

Navyše pre publikum, ku ktorému sa obracal, musel neznáme súvislosti skonštruovať nanovo: pre pochopenie vlastného výkonu, ktorý nezaprie ani osobné kritické ambície autora, bol nútený vytvoriť akési druhotné dovysvetľujúce „zarámovanie“, situačnú skratku prispôbenú predpokladanému čitateľovi. Takéto pochopiteľné vonkajšie ohraničenie, sprevádzajúce vznik jednotlivých textov pred dvadsiatimi či tridsiatimi rokmi, do určitej miery limituje aj ich dnešné čítanie. Škoda, že kniha nevyšla ešte za Hájkovho života začiatkom deväťdesiatych rokov, v období, keď mohla byť príspevkom k vtedy ešte neustálenému, práve prehodnocovanému obrazu českej literatúry, k „obrazu v stave zrodu“. Paradoxne a autorom nezavinené ju pri dnešnom čítaní oslabuje skutočnosť, že do veľkej miery zodpovedá súčasnému širšie akceptovanému výkladovému konceptu daného obdobia: možno povedať, že Hájkom ponúknutú predstavu trivializuje práve jej spoločenská prijateľnosť. Týka sa to najmä tematického jadra druhej a tretej časti knihy, tzv. kľúčových autorov a diel (Škvorecký, Vaculík, Hašek, Scifert...), popri ktorých vynikne napr. štúdiá o marginálne bizarnom a zároveň heroickom Ódrovi Lysohorskom.

Súbor je aj sprostredkovaným svedectvom o autorovi a jeho situácii exulanta a vysokoškolského učiteľa. Viacero textov, najmä v záverečnej časti knihy, má predovšetkým informačné a pedagogické zacielenie. V tejto súvislosti by asi bolo zbytočné polemizovať s Hájkovou interpretáciou postavy Švejka v stati, ktorá sprevádzala anglický preklad diela a nemohla mať ambíciu vstupovať do nekončiacего sporu o výklad Haškovo hrdinu. Ide väčšinou o texty obrátené k zahraničnému záujemcovi o českú literatúru, teda o istý druh služby.

Hájkova predstava o českej literatúre sa utvárala v intenciách šesťdesiatych rokov a nadobudla podobu, ktorú si o sebe toto desaťročie stihlo vytvoriť a zachovať a ktorá kontrastne figurovala voči oficiálnemu prehodnocovaniu v nasledujúcich desaťročiach. Ide o obraz – ako sa mi vidí – platný dodnes. Publikácia hovorí o autorovej vkusovej orientácii (a azda aj osob-

nej priazni – Škvorecký), pričom výber autorov a diel už nemusí odrážať iba osobné estetické preferencie, ale aj triezvy, znalosťou prostredia podmienený odhad diel, ktoré majú šancu osloviť inonárodného čitateľa. Hájek venuje pozornosť predovšetkým línii úspešných, kompatibilných, sociálne „nosných“, a teda aj populárno-reprezentatívnych autorov kultúrneho mainstreamu: nobelistovi Seifertovi, Škvoreckému, Ivanovi Klímovi, Vaculíkovi, Havlovi, Kohoutovi, autorom, ktorí umožňujú zrozumiteľnú, univerzálnu parafrázu – či už toho, čo napísali, ale aj ich osobného príbehu, príp. osudu ich diel –, teda autorom „preložiteľným“ do iného kultúrneho kontextu. Práve podrobná, spoľahlivá parafráza (prerozprávanie, „preklad“) je stylistický postup charakteristický pre väčšinu textov Hájkovej knihy. (Ak som už spomenul „preložiteľných“ spisovateľov: bolo by možné viesť aj paralelnú líniu „nepreložiteľných“ tvorcov a diel – dôležitú úlohu by tu zohrával druhový protiklad epiky a lyriky, ale aj otázka tzv. žánrovej čistoty: dobrá vymedziteľnosť žánru – ako univerzálného kódu – preklad uľahčuje. Možno niekde tu sa dá začať vecné uvažovanie o „sveťovosti“ a „európskosti“ literatúry – pojmoslovné, ktoré sa tiež nachádzajú na horizonte Hájkových reflexií.)

Vznik niektorých štúdií pravdepodobne motivovali potreby akademickej prevádzky, nutnosť prispôsobiť predmet svojho záujmu iným kultúrnym rámcem. Pedagogická intencia je zrejmá z úsilia nájsť „svojmu“ autorovi (Škvoreckému) patričný kontext, priblížiť zahraničnému publiku „neznáme“ (vybrané diela a osobnosti českej literatúry) prostredníctvom „známeho“, napr. Škvoreckého Rothom. Z tohto hľadiska sú inštruktážne štúdie, ktorým dominuje téma vzťahu osobnej biografie a prozaickej fikcie a ktoré sa zaoberajú otázkami životných námetových zdrojov autorovho písania: dielo je tu predstavené ako život (je čítané ako kľúčový román) a biografía sa zároveň stáva dielom, pričom cez osobu autora – účastníka literárneho života svojich čias – možno v pôsobivej skratke priblížiť aj širšie dobové politicko-kultúrne súvislosti, determinujúce literárnu prevádzku.

Pri pokuse o vymedzenie funkčného kontextu Hájkovho písania je ale potrebné zdôrazniť, že túto funkciu či – inými slovami – poslanie vykonával na vysokej úrovni, s presvedčivým osobným zaujatím a zároveň triezvou vecnosťou: na prospech českej literatúry a jej autorov.

*Vladimír Barborík*